

Ирена Цветковић Теофиловић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за српски језик

УДК 811.163.41-26”17/18”
Прегледни научни рад
Примљен: 30. 9. 2011.

КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК КОД СРБА У XVIII И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА – ДОПРИНОСИ ИНОСТРАНИХ ПРОУЧАВАЛАЦА**

У овом раду разматра се допринос иностраних проучавалаца осветљавању књижевнојезичке ситуације код Срба у XVIII и првим деценијама XIX века, пре свега руских научника: Б. Унбегауна, Н. И. Толстоја, В. П. Гуткова, али и Енглеца П. Херитија, Финца Ј. Нуорлуота, Аустријанца Г. Невекловског и америчког слависте српског порекла А. Албијанића.

Кључне речи: типови књижевног језика, рускословенски језик, славеносрпски језик, народни језик, периодизација.

0. Сложена књижевно-језичка ситуација код Срба у XVIII и првим деценијама XIX века, настала као последица увођења рускословенског језика код Срба 1726. године, данас је добро проучена у радовима светски признатих лингвиста, како домаћих, тако и иностраних.¹ Нарочита пажња поклоњена је у новије време славеносрпском типу књижевног језика. Увидело се да тај „мешовити тип српског књижевног језика, састављен од српских народних, рускословенских, руских и српскословенских елемената“ (Младеновић 1989, 98), настао у другој половини XVIII века, има своју унутрашњу логику, ступњеве развоја и да је тежио све већем приближавању народном језику, тј. све већој србизацији (Младеновић 2008, 197–198).

Проучавањем језика предвуковских писаца нарочито су се бавили код нас лингвисти окупљени око Филозофског факултета у Новом Саду и Матице српске, а међу првима А. Младеновић (*О народном језику Јована Рајића*, Матица српска (Нови Сад), 1964), односно А. Албин (сада Албијанић) (*Језик новина Стефана Новаковића (1792–1794)*, Матица српска (Нови Сад), 1968).

Говорећи, међутим, о почецима научног интересовања за језик предвуковске епохе и, даље, о доброј проучености сложене проблематике овог периода, а

* irenac@filfak.ni.ac.rs

**Овај прилог урађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика 178001*, који финансира Министарство науке и просвете Републике Србије. Саопштен је на научном скупу Срби о другима – други о Србима, који је у организацији Департмана за српску и компаративну књижевност одржан на Филозофском факултету у Нишу 11. и 12. децембра 2009. године.

¹ Младеновић наводи три типа књижевног језика, која су била у употреби код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века: рускословенски, славеносрпски и народни (Младеновић 1973, 39–52).

посебно славеносрпског типа књижевног језика, не сме се пренебрећи значајан допринос иностраних слависта. Осим неких напомена или краћих прилога наших истакнутих научника (А. Младеновића, П. Ивића, И. Грицкат)² о заслуги појединих имена славистичке науке, није позната целовита студија која се бави доприносом иностраних слависта проучавању књижевног језика код Срба у XVIII и првим деценијама XIX века, па је овај рад покушај да се на једном месту учини осврт на њихов допринос нашој науци.

Задатак се показао тешким из више разлога. Испоставило се да се велики број иностраних лингвиста интересовао за језик, пре свега, предвуковског доба, а као проблем поставило се и питање кога све треба сматрати иностраним. Прибегло се зато извесној селекцији – да се укаже на један број иностраних слависта, тј. оних чији је рад везан за стране универзитете, без обзира на њихово порекло, који су познати широј јавности, захваљујући, пре свега, едицији *Студије о Србима*. Ова едиција покренута је 1995. године (Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Орфелин), с циљем да се нашој јавности приближе достигнућа страних слависта, међу којима су и они који су се бавили периодом који нас интересује, па је тако било лакше приступити потребним информацијама за обраду ове теме. У том смислу овај осврт на допринос иностраних слависта проучавању књижевног језика код Срба у XVIII и првим деценијама XIX века, ограничен је, углавном, на дела оних научника која су нашла своје место у поменутој едицији.³

Свакако је интересантно да је истраживање предвуковске епохе у развоју српског књижевног језика започело, заправо, радовима страних слависта, у чему је њихова можда и најзначајнија заслуга, после којих је уследило истраживање новосадских лингвиста, окупљених око радова Александра Младеновића.⁴ Није, међутим, необично да се ради о руским славистима, који су били заинтересовани за језичке прилике XVIII и XIX века у српској средини, будући да су те језичке прилике условљене непосредним руским утицајем.⁵ Владање руским језиком могло је само помоћи уочавању руских језичких црта у језику српских писаца.

1. На самом почетку оваквих проучавања стоји име Бориса Унбегауна, руског научника у емиграцији. Наслов његове књиге, објављене у Паризу 1935.

² Уп. нпр. чланак А. Младеновића о руским научницима П. А. Дмитријеву и Г. И. Сафронову у Младеновић 1999, 495–502.

³ Првобитна верзија рада, која је представљена на Скупу, проширена је освртом на научни допринос још два проучаваоца књижевног језика код Срба: Герхарда Невекловског и А. Албијанића.

⁴ А. Младеновић, међутим, истиче да је подстицај за проучавање језика низа штампаних и рукописних дела српских писаца предвуковског и вуковског периода са подручја данашње Србије дошао, у ствари, од Павла Ивића (Младеновић 2009, 13).

⁵ Познато је да је почевши од 1726. године рускословенски језик постепено и организовано увођен као званични црквени и књижевни језик у српској средини (Младеновић 1973, 42, Младеновић 1989, 9).

године је симболичан: *Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes* (Почеци књижевног језика код Срба) јер њеним појављивањем започиње проучавање језика предвуковске епохе. На значај ове књиге указао је П. Ивић у *Предговору*, датом уз 1. свеску поменуте едиције *Студије о Србима*, у којој је објављена у преводу Михаила Поповића и Унбегаунова књига 1995. године, тј. симболично, на шездесетогодишњицу њеног првог издања. Ивић том приликом истиче да се до ове Унбегаунове књиге, заправо није ништа конкретно знало о књижевном језику у периоду пре Вукове књижевно-језичке стандардизације. Исто тако, Ивић скреће пажњу да поред несумњивог значаја ове књиге, постоје и извесне омашке, као што је нпр. недовољно прецизан наслов књиге, тумачење по коме је на Доситејев рад утицао пример писца католика из Славоније и Далмације, прецењивање значаја удаљавања од народног језика код М. Видаковића и сл. Ипак, с данашње тачке гледишта, када је наука о језику дошла до нових сазнања и закључака, може се рећи да су многе Унбегаунове тврдње биле полазна основа за каснија проучавања језика предвуковске и вуковске епохе.

1. 1. Несумњив значај Унбегаунове књиге јесте у датој периодизацији књижевног језика пре Карацићеве реформе, коју Ивић у свом *Предговору* не помиње, а по којој Унбегаун разликује три периода у развоју српског књижевног језика XVIII века: 1. од 1690. до 1740, када је у употреби српскословенски језик; 2. од 1740. до 1780, када је књижевни језик рускословенски или славенизирани руски, којем почињу да конкуришу славенизирани српски и, епизодично, књижевни руски; 3. последњих двадесет година XVIII и почетак XIX века – превага славенизованог и русифицираног српског као књижевног језика и покушај да се он замени језиком сељака, лишеног црквенословенских елемената (Унбегаун 1995, 21). На ову поделу осврнуће се касније Н. И. Толстој, такође један од значајних проучавалаца језика предвуковског доба, истичући да је и поред примедби А. Белића⁶, подела Унбегауна прихваћена и до 70-тих година XX века, када је Толстој о овоме говорио, није подвргнута оштрој критичи (Толстој 2004, 57).

1. 2. Унбегаун је у књизи *Почеци књижевног језика код Срба* дао и неке веома значајне прве оцене појединих српских писаца, које су потврђене и каснијим истраживањима. Тако нпр. Унбегаун истиче да је мало дела у целој књижевности XVIII века у којима се јавља тако чист народни језик, као што је то у спеву *Бој змаја са орловима* Јована Рајића (Унбегаун 1995, 77), или, говорећи о језику Доситејевих дела (у време када је о Доситејевом језику постојао само један рад М. Сучевића, штампан у извештају Карловачке гимназије за школску 1913/1914),⁷ Унбегаун истиче да је за Обрадовића и његове савременике разлика између српског и црквенословенског језика била пре свега у морфологији и

⁶ Уп. Белић 1933–1934, 191–195.

⁷ Данас је Доситејев језик подробно описан захваљујући, пре свега, монографији Х. Куне (уп. Купа 1970).

синтакси, а што се речника тиче та разлика није уопште била очигледна (Унбегаун 1995, 84). Ово гледиште блиско је савременом схватању улоге Доситеја Обрадовића: *доситејевски тип језика* у основи је српски народни, допуњен у горњем лексичком слоју славенизмима, тј. речима за апстрактне појмове, по реклом, углавном, из рускословенског језика или заједничке цркенословенске традиције.⁸

2. Већ је поменуто име другог значајног слависте и потомка славног руског писца Н. И. Толстоја. Радови из историје српског књижевног језика, у којима се исцрпно бавио проблемима наше језичке прошлости, доступни су нам на једном месту захваљујући едицији *Студије о Србима*, где су штампани под насловом: *Студије и чланци из историје српског књижевног језика* као 16. свеска у преводу Људмиле Јоксимовић, а приредио је А. Младеновић.

2. 1. Приказујући ову књугу у Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику, XLVIII/1–2, Нови Сад, 2005, стр. 379–383, Богдан Терзић истиче речи академика Павла Ивића да се „више него иједан други народ у средишту проучавања Н. И. Толстоја налазе Срби“ (Терзић 2005, 380–381). Терзић с правом тада констатује да одељак *Књижевни језик Срба у XVIII и почетком XIX века* представља централни одељак у књизи *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*. Никита. И. Толстој ту, полазећи од Унбегаунове поделе, о којој је већ било речи, даје детаљнију периодизацију српског књижевног језика XVIII века. Б. Терзић, међутим, погрешно наводи да Толстој укупну продукцију тога доба дели на четрнаест типова или жанрова јер се ова Толстојева подела односи на стару српску књижевност до XVIII века (Терзић 2005, 381–382, Толстој 2004, 66, 152). Толстој, у ствари, проучава српски књижевни језик новијег доба у неколико етапа, истичући везу између употребљеног језика и жанровске припадности дела: књижевни језик Срба до 1740, књижевни језик од 1740. до 1760, књижевни језик код Срба од 1760. до 1780, књижевни језик код Срба од 1780. до 1800, књижевни језик код Срба почетком XIX века (до 1825).⁹

2. 2. А. Младеновић у студији: *Неке мисли Н. И. Толстоја о српском књижевном језику новијег времена* (Младеновић 2008, 510–517) истиче валидност одређених Толстојевих ставова у вези са Доситејем и Вуком. Наиме, Толстој истиче да вероватно Доситеју, а не Вуку, треба приписати улогу реформатора српског књижевног језика, док је Вук довршио и кодификовао оно што је спроводио и створио Доситеј Обрадовић (Толстој 2004, 133, Младеновић 2008, 510). Доситеј није био први који је писао народним језиком, али је новина у Доситејевим делима „била њихов садржај, који је у њима био различит, и исказивање тога неистоветног садржаја добрим делом јединственим књижевним

⁸ Уп. Ивић. 1990, 5–14.

⁹ Напомињемо овом приликом да А. Младеновић и П. Ивић говоре у књизи *Историја српског народа* о језику код Срба у раздобљу од 1699. до 1804, у чему видимо ослањање, пре свега, на периодизацију коју је дао Унбегаун (*Историја* IV/2 2000, 69–106).

језиком“ (Младеновић 2008, 514). Тако је *доситејевски* тип језика могао и другима послужити као узор, у чему треба видети основни значај Д. Обрадовића (Ивић 1990, 5–14, Младеновић 2008, 515).¹⁰

2. 3. Младеновић указује да је Толстој правилно подвукао и Вуков однос према славенизмима. Тако Толстој истиче, а Младеновић наглашава да је по Вуковом мишљењу број славенизама требало свести на минимум, све их је требало посрбити, док се турцизмима у многим случајевима давала предност (Толстој 2004, 145, Младеновић 2008, 515). Данас је јасно да се Вук у свом делу није могао ослободити славенизама, иако се за то залагао (Младеновић 2008, 516).¹¹

3. Трећа систематична студија, поред поменутих студија Б. Унбегауна и Н. И. Толстоја, која се бави осветљавањем сложене проблематике предвуковског доба јесте, свакако, студија А. Младеновића о славеносрпском језику (Младеновић 1989), како то с правом истиче Б. Терзић (Терзић 2005, 382), на шта морамо скренути пажњу, иако су предмет истраживања доприноси иностраних проучавалаца.

4. У оквиру едиције *Студије о Србима* 2005. године изашла је књига В. П. Гуткова (р. 1934) *Славистика – србистика. Изабрани радови* у преводу Вукоsave Ђапа-Иветић, којом је представљен рад још једног значајног слависте, који се бавио и бави се, поред осталог, и језиком предвуковске епохе. У погледу интересовања за српски XVIII век посебно је значајна његова књига *Сербская лексикографія XVIII в.*, која је овом приликом ипак остала ван домаћаја наших испитивања.

Интересантно је да се Гутков бавио и заслугама руских филолога за проучавање српских рукописа XII–XVIII века, па из рада посвећеном овој теми сазнајемо о великим заслугама Срезњевског, Григоровича, Бодјанског, Куљбакина, Мајкова итд. за проучавање једног ранијег периода српске писмености и културе (Гутков 2005, 39–45).

4. 1. За период предвуковског и вуковског доба у српској култури од радова објављених у књизи *Славистика – србистика. Изабрани радови* издвајамо рад: *О феномену књижевног језика у светлу историје књижевног језика код Срба* (Гутков 2005, 57–65). У овом раду Гутков скреће пажњу на употребу термина *рускословенски језик*, који се примењује на сувише широк комплекс језичких појава. По њему, у XVIII веку „веза по линији цркве, црквене литературе, црквенословенског језика представљала је значајну, али не и једину компоненту српско-руских културних односа“ (Гутков 2005, 58). Даље Гутков истиче да су представници младе интелигенције у то време из руских књига учили и руски

¹⁰ Уп. и Унбегаун 1995, 84.

¹¹ Уп. и рад Цветковић 2005, 95–108, у коме се расправља о славенизмима у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. године.

књижевни језик, па атрибут рускословенски језик који се „недиференцирано примењује на све језичке појаве које имају везу са руском писаном речју, замагљује слику тадашње српске језичке реалности“ (Гутков 2005, 58).

4. 2. Разноликост језичких реализација у делима српске књижевности XVIII и почетка XIX века, пружа по Гуткову значајан материјал за размишљање о појави феномена књижевни језик. Он даље на примеру српске књижевно-језичке ситуације поменутог периода закључује да је књижевни језик код Срба постојао пре појаве јединственог књижевног језика на народној основи, али да је био разнородан и представљао је „функционално недиференцирани скуп неколиких идиома“ (Гутков 2005, 64).¹² Гутков, затим, закључује да се морају диференцирати појмови „српски књижевни језик и књижевни језик код Срба, пошто се све ‚реализације‘ књижевног језика не напајају безусловно природним говором дотичног народа“ (Гутков 2005, 64). Имајућу у виду функционисање књижевног језика код Срба и као скуп хетерогених реализација и као данашњег јединственог књижевног језика, Гутков даје следећу дефиницију појма књижевни језик: „Књижевни језик је систем (системи) (опште)прихваћених говорних средстава исказивања (фиксирања) социјално значајних информација (производних, мисаоних, спознајних, идејних, уметничких и сл.) са циљем да се оне преносе у простору (међу сународницима) и у времену (међу представницима различитих генерација)“ (Гутков 2005, 64).

4. 3. Друга два рада В. П. Гуткова, која су, свакако, веома значајна за књижевни језик код Срба у XVIII и првој половини XIX века, уједно и најчешће цитирана код нас, па самим тим и добро позната нашој стручној јавности, ни су штампана у поменутој књизи едиције *Студије о Србима*, али су наведена у Библиографији радова В. П. Гуткова, која је приложена на крају књиге: *Борьба концепций „славенского“ и „простого“ языка в истории литературного языка у сербов*, Славянское и балканское языкознание. История литературных языков и письменность, Москва („Наука“), 1979, 198–211 и *Книжно-письменный язык у сербов в XVIII – в начале XIX в.*, Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Исторический и историко-культурный аспекты, Москва („Наука“), 1981, 135–150).

5. Проучавањем дела писача предвуковске епохе П. Херити (р.1936), професор емеритус на Катедри за славистику универзитета у Нотингему, уврстио се у ред значајних иностраних проучавалаца књижевног језика код Срба. У едицији *Студије о Србима*, као 9. књига 1999. године под називом *Језичка разматрања* објављени су у преводу Ј. Г. Мејџор његови изабрани радови, међу којима има и оних који се баве проблематиком књижевно-језичке ситуације код Срба у XVIII и првој половини XIX века. Овој књизи претходи, међутим, докторска дисертација, односно монографија о књижевном језику Емануила Јанковића, објављена 1983. године у Новом Саду (Херити 1983). Описујући језик Ема-

¹² Уп. са Толстојевим термином „славеносрпски систем подјезика“ (Толстој 2004, 56).

нуила Јанковића, Доситејевог савременика и писца, који се у својим делима служио такође народним језиком, Херити је вишеструко задужио српску науку. Према П. Ивићу, у његовим текстовима „нема ни материјалних грешака ни интелектуалних залетања“ (Херити 1999, 198). Монографија о књижевном језику Е. Јанковића уклапа се у мозаик радова о језику писаца предвуковске епохе, који је попуњен захваљујући радовима новосадских лингвиста, од којих су већ неки поменути на почетку овога рада.

5. 1. У својим текстовима објављеним у књизи *Језичка разматрања*, као што су: *Увођење рускословенског језика у Војводину у XVIII веку*, *Улога Захарије Орфелина у развоју српског књижевног језика*, *Језик „Аритметике“ (1768) Василија Дамјановића*, *Меморандум Теодора Јанковића Миријевског о варијантама писаног српског језика*, *Емануил Јанковић: српски драмски писац и научник XVI-II века* (Херити 1999, 5–78), Херити обрађује значајне теме српског XVIII века, притом се ослањајући на терминологију и достигнућа новосадске лингвистичке школе. Обрађујући језик у делима Јована Стерије Поповића, у истоименој студији, Херити шири своја научна интересовања и на XIX век (Херити 1999, 78–85).

5. 1. 1. У чланку: *Језик „Аритметике (1767) Василија Дамјановића“* (Херити 1999, 31–47), који овом приликом издвајамо, Херити детаљно испитује језик за који Толстој каже да је у основи руски, прожет србизмима и црквенословенизмима, али да се не може назвати славеносрпским због мноштва латинизама, турцизама, германизама и сл., док Младеновић и Ивић наводе да се ради о народном језику (Херити 1999, 33). Показујући да је текст *Аритметике*, углавном, српски народни онога времена, Херити показује пут промене научног мишљења од Толстојевих првих напомена до његових сопствених истраживања.

6. У 2010. години објављене су две књиге у оквиру едиције *Студије о Србима: Српске и јужнословенске теме* Герхарда Невекловског и *Прилози о српском предвуковском књижевном језику* Александра Албијанића.

6. 1. Овом приликом посебно издвајамо три рада аустријског слависте Г. Невекловског о језичким карактеристикама дела Д. Обрадовића: *Лексички профил Доситејевог „Живота и прикљученија“*, *О Доситејевом „Животу и прикљученијама“ 1783. године: црквенословенске и српске народне особине* и *Доситеј Обрадовић између српског народног, руског и црквенословенског језика* (Невекловски 2010, 34–54, 55–75, 127–138). Заједничка карактеристика сва три рада је прецизна статистичка и компјутерска обрада анализираних материјала, што је омогућило сагледавање Доситејевих дела из једног новог угла.

6. 1. 1. У покушају да дефинише лексички профил једног од најпознатијих Доситејевих дела Невекловски истиче да је у *Животу и прикљученијама* најфреквентнија именица *бог*, а за њом следе лексеме *човек* и *људи* (Невекловски 2010, 52). Просечна дужина речи у Доситејевој биографији већа је него у Вуковим српским народним приповеткама (Невекловски 2010, 53).

6. 1. 2. У тексту: *О Доситејевом „Животу и прикљученијама“ 1783. године: црквенословенске и српске народне особине*, однос славенизама и лексема обичних у народу посматран је у микроконтексту – тамо где се говори узвишено – наступају славенизми (Невекловски 2010, 74).

6. 1. 3. У трећем истакнутом раду извршено је поређење два дела Доситејевог аутобиографије (1783. и 1788), при чему морфолошке одлике у оба дела не показују разлике (Невекловски 2010, 137).

6. 2. Проучавања Александра Албијанића у књизи, која је својим насловом везана за предвуковски период (*Прилози о српском предвуковском књижевном језику*), наставак су његових интересовања још од првих напомена о језику Стефана Рајића (Албин 1967, 1–22). И поред неких пропуста, на које је у свом *Поговору* указала Љ. Суботић (Суботић 2010, 116–120), истичемо два текста, који представљају допринос српској историјској дијалектологији и очигледан су напор аутора ка успостављању одређених законитости и синтеза, као и хронолошком омеђавању језичких појава на основу писаних извора из XVIII и прве деценије XIX века: *Синкретизам множинских облика личних заменица на -ма/-ми у српскохрватском језику* (Албијанић 2010, 91–98) и *Дијахроно испитивање шест морфолошких црта карактеристичних за шумадијско-војвођански дијалекат* (Албијанић 2010, 99–115).¹³ С друге стране, ауторову пажњу заокупиле су особине српскословенског језика, заступљене у делима српских писаца XVIII и почетка XIX века, при чему се показало да су особине овог језика, мада ограничено, и даље живе, чак и у делима световне садржине (Албијанић 2010, 15–25, 26–40).

7. За разлику од претходно поменутих иностраних проучавалаца, који су се бавили, пре свега српским XVIII веком, књига финског слависте Ј. Нуорлуота (р. 1956): *Jovan Steić's Language. A Contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language*, објављена у Хелсинкију 1989. године (Nuorluoto 1989), представља значајну студију за боље познавање развитка српског књижевног језика вуковског периода, односно друге четвртине XIX века.¹⁴ То је уједно и монографија коју још увек немамо у српском преводу и није објављена у едисији *Студије о Србима*. Како и А. Младеновић истиче, приказујући ову књигу, Нуорлуото посебну пажњу обраћа питању лексике и образовању речи у језику Ј. Стејића, што није редовно чињено у радовима ове врсте (Младеновић 1990, 141). Нуорлуото увиђа и неке проблеме наше науке, као што је романтичарски приступ Вуковој улози, који оптерећује нашу науку од самих почетака или употреба термина славеносрпски језик, увиђајући да би терминолошки можда требало означити и степен србизације тог језика у текстовима из различитих периода, како то чини И. Грицкат, дефинишући славеносрпски као културно-историјску појаву а не као језик (Nuorluoto 1989, 154–155). У сваком случају,

¹³ Уп. и друге радове истог аутора: Албин 1968, Албин 1970, Албин 1972, Албин 1974.

¹⁴ Јухани Нуорлуото од 2008. године ради као редовни професор на Катедри за славистику на универзитету у Упсали у Шведској.

монографија Ј. Нуорлуота о језику Ј. Стејића ослања се на радове у српској науци посвећене језику писаца првих деценија XIX века, као што је монографија Ј. Кашића о језику М. Видаковића (Кашић 1968), или монографија Ј. Суботић о језику Јована Хаџића, савременика Ј. Стејића (Суботић 1989).¹⁵

8. Закључујући овај кратак осврт на допринос појединих иностраних проучавалаца књижевног језика код Срба у XVIII и првој половини XIX века, истичемо следеће:

8. 1. Проучавање српског књижевног језика предвуковске епохе почиње књигом руског слависте Б. Унбегауна о почецима књижевног језика код Срба тридесетих година XX века. Тако заслуга за смео почетак изучавања једног периода у развоју књижевног језика код Срба, који је помињан, углавном, као зло кога нас је ослободио Вук, припада њему. Тек седамдесетих година XX века изучавање језика писаца пре језичке стандардизације оживело је код нас заслугом П. Ивића, односно А. Младеновића и научника окупљених око новоградског Филозофског факултета. Своје докторске дисертације на том факултету су одбранили и амерички слависта српског порекла А. Албин (Албијанић) и енглески слависта П. Херити.

8. 2. Унбегауна су, у погледу интересовања, пре свега, за српски XVIII век, следили и други руски научници: Н. И. Толстој, В. П. Гутков, П. А. Дмитријев, а у новије време и А. Кречмер, Толстојева ученица, која данас ради у Немачкој. Интересовања руских научника сасвим су очекивана и природна, будући да је сложена књижевно-језичка ситуација код Срба у XVIII веку, условљена увођењем рускословенског језика 1726. године. Тако су они, истражујући књижевни језик код Срба, у ствари, проналазили и елементе свог сопственог језика.

8. 3. Унбегаун и Толстој посебну су пажњу посветили периодизацији књижевног језика код Срба у XVIII веку, која ни до данас није наишла на озбиљну критику или неприхватање.

8. 4. Допринос иностраних слависта нашој језичкој науци може се посматрати и у погледу осветљавања Вукове и Доситејеве улоге у процесу формирања српског књижевног језика, што је веома значајно питање. Прве Унбегаунове оцене о народној основици језика Доситејевих дела прихвата Толстој, а што се показује тачним и у новијим радовима о језику овога писца (Младеновић 2008, 510–517). Језик Доситејевих *Прикљученија* био је предмет интересовања и прецизне анализе у радовима Г. Невекловског (Невекловски 2010, 34–54, 55–75, 127–138).

¹⁵ У новије време, тј. 2007. године на Филолошком факултету у Београду одбрањена је докторска дисертација о језику Јована Суботића Александра Милановића (Милановић 2007). Познато је да је Јован Суботић био савременик Ј. Стејића, као и Јаков Игњатовић, чији је језик описао Ј. Јерковић у студији објављеној 1972. године (Јерковић 1972).

8. 5. Допринос иностраних проучавалаца може се сагледати и у неколико важних монографија о језику српских писаца предвуковске, као и вуковске епохе (монографија П. Херитија о књижевном језику Е. Јанковића, монографија о језику новина С. Новаковића А. Албина, монографија Ј. Нуорлуота о језику Ј. Стејића).

8. 6. Проучавање књижевног језика предвуковске епохе послужило је често као добра основа за проучавање језика после Вука, као што је то случај у радовима П. Херитија или В. П. Гуткова (Херити 1999, 124. и даље, Гутков 155–167).

8. 7. Радови иностраних и српских лингвиста међусобно се прожимају, заједнички доприносећи осветљавању језика српских писаца XVIII и првих деценија XIX века, осветљавању проблема свог и туђег, чистог и нечистог. Проблем свог и туђег, чистог и нечистог, како се бар показало на примеру српског књиженог језика у XVIII и XIX веку није само „и не толико лингвистички, колико социјално-историјски, историјско-културни“ (Толстој 2004, 54, ф. 4).

Литература

- Албијанић 2010: Александар Албијанић, *Прилози о српском предвуковском књижевном језику*, Библиотека Студије о Србима, св. 21, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)– Нови Сад (Матица српска), 2010.
- Албин 1967: Александар Албин, *Прилог проучавању језика Стефана Рајића*, Прилози проучавању језика бр. 3, Нови Сад 1967, 1–22.
- Албин 1968: Александар Албин, *Потенцијал и облици бисам, биси, бису*, Зборник за филологију и лингвистику XI, Нови Сад 1968, 17–23.
- Албин 1970: Александар Албин, *Треће лице множине у делима војвођанских писаца (1748–1810)*, Зборник за филологију и лингвистику XIII/1, Нови Сад 1970, 135–150.
- Албин 1972: Александар Албин, *Икавизми у делима писаца из Војводине у предвуковској епоси*, Зборник за филологију и лингвистику XV/2, Нови Сад 1972, 25–41.
- Албин 1974: Александар Албин, *Прилог проучавању појединих фонетских црта шумадијско-војвођанског дијалекта*, Зборник за филологију и лингвистику XVIII/2, Нови Сад 1974, 57–71.
- Белић 1933–1934: Александар Белић, Unbegaun Boris, docteur ès lettres, *Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes*, Paris, 1935. 83. 8°. – Travaux publiés par l’Institut d’ études slaves. – XV, ЈФ, књ. XIII, Београд 1933–4, 191–195.
- Гутков 2005: В. П. Гутков, *Славистика – србистика. Изабрани радови*, Библиотека Студије о Србима, св. 17, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)– Нови Сад (Матица српска), 2005.
- Ивић 1990: Павле Ивић, *Доситејевски књижевни језик између славеносрпског и вуковског*, Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд 1990, 19, св. 2, 5–14.
- Историја IV/2 2000, *О језику код Срба у раздобљу од 1699. до 1804*, Историја српског народа IV/2, Београд (СКЗ), 2000, 69–106.

- Јерковић 1972: Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад (Матица српска), 1972.
- Кашић 1968: Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад (Филозофски факултет), 1968.
- Милановић 2007: Александра Милановић, *Језик Јована Суботића*, необјављена докторска дисертација, Београд 2007.
- Младеновић 1973: Александар Младеновић, *Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века*, Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави, Нови Сад 1973, 39–53.
- Младеновић 1989: Александар Младеновић, *Славеносрпски језик. Студије и чланци*. Нови Сад (Књижевна заједница Новог Сада и Дечје новине из Горњег Милановца), 1989.
- Младеновић 1990: Александар Младеновић, *Једна значајна књига о језику Јована Стејића*, посебан отисак из Јужнословенског филолога XLVI, Београд 1990, 139–142.
- Младеновић 1999: Александар Младеновић, *Професори П. А. Дмитријев и Г. И. Сафронов и њихов допринос проучавању историје српског књижевног језика новијег времена*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XLII, Нови Сад 1999, 495–502.
- Младеновић 2008: Александар Младеновић, *Историја српског језика. Одабрани радови*, Београд (Чикоја штампа), 2008.
- Младеновић 2009: Александар Младеновић, *Павле Ивић у неким мојим сећањима*, Јужнословенски филолог, LXV, Београд (Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ), 2009, 11–14.
- Невекловски 2010: Герхард Невекловски, *Српске и јужнословенске теме*, Библиотека Студије о Србима, св. 18, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)–Нови Сад (Матица српска), 2010.
- Суботић 1989: Љиљана Суботић, *Језик Јована Хаџића*, Нови Сад (Матица српска), 1989.
- Суботић 2010: Љиљана Суботић, *Поговор*, Библиотека Студије о Србима, св. 21, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)–Нови Сад (Матица српска), 2010, 116–120.
- Толстој 2004: Никита И. Толстој, *Студије из историје српског књижевног језика*, Библиотека Студије о Србима, св. 16, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)–Нови Сад (Матица српска), 2004.
- Терзић 2005: Богдан Терзић, *Никита И. Толстој, Студије и чланци из историје српског књижевног језика. Едиција Студије о Србима, Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска. Београд, 2004, 216 стр.*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XLVIII/1–2, Нови Сад 2005, 379–383.
- Унбегаун 1995: Борис Унбегаун, *Почеци књижевног језика код Срба*, Библиотека Студије о Србима, св. 1, Београд (Вукова задужбина)–Нови Сад (Матица српска, Орфелин), 1995.
- Херити 1983: Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад (Матица српска), 1983.
- Херити 1999: Питер Херити, *Језичка разматрања*, Библиотека Студије о Србима, св. 9, Београд (Завод за уџбенике, Вукова задужбина)–Нови Сад (Матица српска), 1999.

Цветковић 2005: *Славенизми у Вуковом Српском Рјечнику из 1852. године*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XLVIII/1–2, Нови Сад 2005, 95–108.

Kuna 1970: Herta Kuna, *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*, Sarajevo (Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Djela, knj. XXXVI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 21), 1970.

Nuorluoto 1989: Juhani Nuorluoto, *Jovan Stejić's language (A Contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language)*, Helsinki 1989.

Irena Cvetković Teofilović

THE LITERARY LANGUAGE OF THE SERBS
IN THE 18TH CENTURY AND IN THE FIRST HALF
OF THE 19TH CENTURY – CONTRIBUTIONS
OF FOREIGN SCHOLARS

Summary

In this paper, the contribution of foreign scholars of the literary language of the Serbs in the 18th century and in the first half of the 19th century is presented. The credit for the beginning of academic interest in this period of the development of Serbian literary language goes to B. Ungegaun, a Russian scientist. We find significant observations in the work of V. P. Gutkov concerning primarily the literary – language situation of the Serbs in the 18th century. A. Albijanić also studied attentively the same period. N. J. Tolstoy's review of the role of Dositej and Vuk in the process of the formation of the Serbs' literary language was later on confirmed by other scientists' researches. The quantitative analysis of Dositej's work *Život i priklučenija* written by G. Neveklovski is particularly interesting. The Englishman P. Herity and the Finn J. Nuorluoto obliged the Serbian science by publishing two significant books on the language of E. Janković and J. Stejić.